

Jászi Oszkár: A magyar válság okai és következményei*

Magyarország újra a nyílt abszolútizmus állapotába jutott. De míg 1849-ben az osztrák szoldateszka teperte le a nemzet összes alkotmányos jogait: addig ma ezt a munkát az ú. n. magyar parlamentarizmus végezte el.

Az utcákat rendőrséggel és katonasággal rakták meg; az ellenzéki lapokat elkobozták és üldözőbe vették; a május 23. munkásfelkelés ürügye alatt több, mint száz embert tartanak a börtönökben; az ellenzék karhatalommal hurcolták ki az országgyűlésből; a képviselőház házsabályait legázolva gróf Tisza Istvánt ültették az elnöki székbe, aki fegyveres híveitől körülvéve néhány pillanat alatt cézári módon dekretált törvényeket, melyek népünkre súlyos terheket rónak. Vita, megbeszélés és tárgyalás nélkül, az ellenzék pucsszerű félrevezetésével, orkányszerű viharban, mikor senki sem tudta, hogy miről van szó, jelentette ki Tisza István a gyorsírók számára elfogadottnak a véderőreformot, mely tíz éves fennállása alatt körülbelül 300.000 főnyi ujonctöbbletet s legalább 400 millió korona kiadástöbbletet ró ki — a honvédség és az új hadihajók többletkiadásairól nem is

* Ez a tanulmány egyidejűleg német nyelven is megjelent *Die Krise der ungarischen Verfassung* c. alatt a külföldi publicistika tájékoztatására. Egy rövid Előszó vezet be, mely így szól: „Mínthogy ennek az emlékiratnak korlátolt terjedelme lehetetlenné tette a benne foglalt tények és összefüggések behatóbb bizonyítását, szükségesnek éreztük azzal nyilvánosan szolidaritást vállalni s hangsúlyozni, hogy álláspontja — legjobb tudomásunk szerint — mindenben megfelel a magyar progresszív közvélemény meggyőződésének“.

Ezt az Előszót körülbelül ötvenen írták alá progresszív mozgalmaink vezéreiből.

2 beszélve. Vagyis 1922-ig 1100—1300 millió koronát lesz kénytelen kiadni a közös hadseregre egy oly szegény és elmaradt ország, mely állami népoktatásra a legutolsó évben is csak 16 millió koronát, munkásbiztosításra mindössze 1·2 millió koronát volt képes költeni, s hol a kereskedelmi miniszter iparfejlesztési emlékirata szerint a nemzeti jövedelemből egy-egy emberre 185 korona esik.

... „Az ország nyugodt. A parlamenti obstrukció le van törve... A többségi akarat helyre van állítva“ mondják a kormány hivatalos szócsövei a külföld tájékoztatására.

Az igazság ellenben ez: soha hevesebben felkavarva nem volt az ország lelke, mint ma. Az a három revolverlövés, melyet egy elkeseredett kisgazdapárti képviselő Tisza gróf ellen intézett szinte szimbolikus kifejezése volt annak a végtelen elkeseredésnek, mely a közvéleményt elfogja s melyben minden párt szolidáris a szociáldemokráciától kezdve a nagybirtokosság ama képviselőiig, kikben a pillanatnyi osztályérdeket legyőzte a jövő fejlődés helyesebb mérlegelése vagy a törvénytírási miatti felháborodás. És hogy a munkásság egyelőre csendes s nem támadt neki a parlamenti rémuralomnak: ennek két oka van. Az egyik, hogy a május 23. forradalmi felkelés vérbefojtásának, halottainak és sebesültjeinek emléke még túlságosan élénk a proletárok lelkében. De a második ok a fontosabb: az ellenforradalom valósággal ostromállapotba helyezte a várost. Ezzel az óriási, mindenütt tünetőleg fellépő katonai túlerővel, a konsignált katonasággal, az utcákon felállított gépfegyverekkel szembeszállni annyit jelentett volna, mint a siker minden reménye nélkül vágóhídra vinni sok ezer embert.

Úgy hogy a megfizetett sajtó sokat emlegetett csendje csak egy bekövetkezendő vihar előtti tompa, nyomasztó kábultság. Magyarország válságos napok előtt áll: a törvényes rend romokban hever. Mindenki érzi, hogy az ország történelmi átalakulások küszöbén áll.

Ilyen körülmények között s ama rendszeres ámitással szemben, mellyel a sajtóiroda a külföld közvéleményét félrevezeti, kötelességet vélünk teljesíteni, midőn Európa progresszív értelmiségéhez fordulunk, hogy feltárjuk előtte országunk sebeit, s megjelöljük orvoslásuk módjait. Ezekben a válságos napokban ugyanis kétszeresen érezzük a civilizációt vezető népek erkölcsi szolidaritásának fontosságát. És azt hisszük, hogy erre a támogatásra jogunk van nemcsak a nemzetközi humanizmus szem-

pontjából, hanem ama körök jól felfogott érdekeinél fogva is, 3
melyekhez ez emlékiratot intézzük. Nem lehet ugyanis közömbös
a nyugati demokráciákra nézve, hogy Magyarország — a Nyugat
és a Kelet eme határállomása — húsz millió lakosával a polgári
szabadságok szellemében, avagy egy oligarchikus párturalom
alapján renndezi-e be életét. A nemzetközi munkásmozgalom ép úgy,
mint a nemzetközi békemozgalom, valamint a nemzetközi kultúr-
energiák minden egyéb szervezése nem érhet célt addig, míg
demokratikus kultúránk keretében a cazarisztikus és feudális
maradványok zavarják meg a béke, a kultúra és a szabadság
vérkeringését. A mi ügyünk nemcsak magyar ügy, de az európai
demokrácia ügye is.

* * *

Hogy a Tisza István gróf és a nemzeti munkapárt állam-
csinyének egész jelentőségét megérthessük, pár szóval el kell
mondanunk a mai helyzet történelmi előzményeit.

Ismeretes, hogy 1905-ben egy a maihoz hasonló alkotmány-
válság zavarta meg Magyarország nyugalmát. Évtizedes közjogi
és katonai természetű küzdelmek után, melyek ismételten heves
parlamenti obstrukciókra vezettek a régi 67-es u. n. liberális
párt összetört és az ellenzéki pártok — úgy 67-esek, mint
48-asok — koalíciója a koronával szemben a magyar vezén-
szót követelte egyéb más katonai engedmények mellett. A király
azonban nem volt hajlandó a parlamenti többség akarátának
engedni, hanem a Fejérváry-féle extraparlamentáris kísérlethez
nyult, minthogy jól ismerte a többség gyöngeségét, mely egy
elavult és korruprt választójognak szükkörű, a néptől idegen
haszonélvezőire támaszkodott. S miután a szokásos alkudozá-
sokkal a parlamenti békét helyreállítani nem lehetett, a korona
nem habozott, hanem az egyre inkább abszolutisztikus színeket
öltő Fejérváry-kabinet útján Magyarország jogfosztott népének az
általános választójogot ajánlotta fel a parlamenti zavarok
orvoslására. A király kormánya nyíltan hirdette: a koalíció nem
fejezi ki az ország igazi akarátát. Csak az általános választójog
parlamentje dönthet a felmerült vitás katonai és közjogi kérdé-
sekben. A király és a nép a feudális oligarchia romjain meg
fognak érteni egymást.

És tényleg az általános választójognak pusztá beigérése
csodákat művelt. A forradalmi szerepet játszó nagybirtokos oli-
garchia közjogi ellenállását abba hagyva, ráállott a király által
javasolt kompromisszum álláspontjára: az új népparlament döntön

4 majd a nemzet és a király közötti vitában. Az ő feladata csak az általános választójog megalkotása lesz, nehogy azt „megbízhatatlan elemek a nemzet kárára vigyék keresztül“.

A koalíciós kormány négy évig tartott, de az általános választójog helyett gróf Andrássy Gyula a belga plurális választójognak egy rosszabbított másolatát terjesztette az országgyűlés elé. A koalíció, melynek 67-es és 48-as elemei időközben a bankkérdésben összekülönböztek, szétbomlott s a függetlenségi párt az önálló bank programját tolta előtérbe, amely követelést a Justh-féle frakció, mely a Kossuth-párttal szemben a 48-as idők liberálisabb tradícióit képviselte, az általános választójog ígéretével kapcsolta össze. Ez alapon a megegyezés azonban a koronával ismét lehetetlen volt, mely az önálló magyar bank elejtését és az eredeti paktum betartását kívánta, melynek egyedüli programpontja az általános választójog megvalósítása volt. S minthogy a függetlenségi többséggel a megegyezés nem sikerült, a király újra az extraparlamentáris kísérlethez fordult s az egykori horvát bánt, gróf Khuen-Héderváry Károlyt bízta meg a kormányalakítással, mint akinek hiperlojális és az alkotmányos szabályokat semmibe sem vevő érzülete általánosan ismeretes volt. Ez az extraparlamentáris kísérlet ezúttal sikerült. A régi liberális párt újra feltámadt a nemzeti munkapárt címe alatt, mely 100-on felüli többséggel vonult be a parlamentbe, programjába véve a 67-es alap változatlan fentartását, az állami szükségletek zavartalan kielégítését s mindenekfelett, mint a legnagyobb fontosságú teendőt hangsúlyozva, az általános választójog megvalósítását.

A nemzeti munkapárt minden törekvése azonban ugyanaz volt, mint az egykori koalícióé: minden áron szabadulni akart voltaképegyedüli programpontja megvalósításától: az általános választójogtól. A párt nagy többsége, mely a Gróf Tisza István erőszakos egyénisége befolyása alá került, arról igyekezett meggyőzni a királyt és a bécsi köröket, hogy a demokráciával való minden kísérletezés hibás és veszedelmes politika volna, hisz a nemzeti munkapárt oly nagy többség felett rendelkezik, hogy akadály nélkül keresztül viheti a dinasztia összes katonai követeléseit, a végleges véderőreformot. Ép ezért gróf Tisza a delegáció hadügyi bizottságában nyíltan felajánlotta a hadügyi terheknek minden ellenszolgáltatás nélküli elvállalását s ugyanakkor heves filippikát tartott az általános választójog ellen. Vagyis a párt világosan követett taktikája ez volt: teljesíteni a bécsi katonai körök összes hadügyi követeléseit, hogy ennek

fejében teljesen szabad kezet nyerjenek a választójog kérdésében. A véderőreform szállítása után könnyű lesz az „általános választójogot” úgy elintézni, hogy az se általános, se titkos ne legyen s így a jelenlegi uralmi viszonyokat — a nagybirtok és az uzsora-tőke uralmát — fentartsa. S tényleg az ellenzék obstrukciós taktikája által a sarokba szorított kormány egy oly választójogi tervezettel lépett elő, melyhez képest Andrassy hirhedt plurális tervezete szerfelett liberális alkotásnak látszik.

A véderő megszavaztatása azonban egyre nagyobb nehézségekbe ütközött. A függetlenségi Justh-párt, a szociáldemokratapárttal és az általános választójog ligájával szövetkezve, nagyszerű országos propagandát indított s az ország összes demokratikus elemeinek lelkes együtérése mellett ostorozta a munkapárt oligarchikus tendenciáját, melynek hiperlojalitása és a véderőreform iránti lelkesedése csak ürügy az általános választójog elsikkasztására. Ez a propaganda annál eredményesebb volt, mert a választójog barátai joggal hirdethették, hogy a munkapárti többség nem képviseli az ország igazi akaratát. Először azért, mert a mai elárvult választójog alapján a földbirtokosok 54·5%-ja, az iparosok 59%-ja, a kereskedők 44·2%-ja, az állami alkalmazottak 58·5%-ja, a magánalkalmazottak 69·6%-ja és a munkások 98%-ja jogtalan lévén, a politikai hatalom egy szűkkörű oligarchikus klikk kezében van, mely a nyílt szavazat rendszere mellett bárminő politikai program számára képes magának többséget szerezni. De a munkapárti többség nemcsak a választó jog elavultsága miatt nem képviseli az ország akaratát, hanem az erőszak és a nyílt korrupció ama rendszerénél fogva, mellyel az uralmat kezébe kerítette. Hisz köztudomású és általánosan kommentált tény, hogy a lefolyt választások a kormánynak legalább is 30 millió koronájába kerültek, sőt egy volt államtitkár, Décsy Zoltán, a parlamentben azzal vádolta meg a kormányt, hogy ez összeg egy jelentékeny részét közpénzekből adta a kormánypárti jelöltek támogatására. (E tárgyban beadott interpellációját azonban gróf Tisza István nem engedte napirendre kitűzni.)

De a nemzeti munkapárt azért sem hivatkozhatott a nemzet akaratára, mert még a szűk választói jog és a korrupció dacára sem kapta meg a szavazatok általános többségét. Az 1910. választáson (a hivatalos statisztika szerint) leadtak 807.636 szavazatot, ebből a munkapártra esett 379.899, a többi pártokra 427.737 szavazat, tehát majdnem 50.000-el több. Minthogy a szűkebb értelemben vett Magyarország 413 képviselőt választ,

6 a 807.636 szavazatból körülbelül 2000 esnek átlag egy képviselőre. Ezen alapon a munkapártra jutna 190, a Justh-pártra (nyert 127.354 szavazatot) 63, a Kossuth-pártra (115.884 szavazat) 58, a néppártra (48.776 szavazat) 24, a román nemzetiségi pártra (26.411 szavazat) 12 stb. mandátum, holott botrányos kerület-beosztási rendszerünk mellett a munkapárt nyert 260 mandátumot, a Justh-párt 41-et, a Kossuth-párt 54-et, a néppárt 13-at, a román nemzetiségi párt 5-öt.

Megjegyzendő, hogy az egyhangú választásoknál a választóknak annyi százaléka vétetett a megválasztott jelöltek számára, mint a mekkora százalék szavazott le országos átlagban az összes választók számából azokban a választókerületekben, amelyekben a választás szavazással döntetett el (1910-ben a választók 69³⁰/₀-ja szavazott le), ami a kormánypártra nézve nyilván rendkívül előnyös számítás.

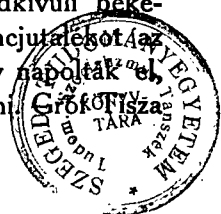
Mindehhez hozzájárul, mint a szavahihető szemtanuk egész tömege igazolhatná, hogy az alkú szerinti nyílt szavazatvásárlás, az állami presszió és igen sok helyen a hadsereg erőszaka volt csak képes az ellenzéki jelölteket levetni. Ilyen tényekkel szemben, melyek Magyarországon oly köztudomásúak, részleteikben ismeretek és üzletszerűleg kommentáltak, mint akár a börze árfolyamai, az ellenzéki propaganda szükségkép termékeny talajra talált. Ez az egész ország szinte egyetlen *rotten borough*, a kormányzó többség: az alkohol, a szurony és a pénz bűnös szövetsége lévén, nem lehet hivatott arra, hogy újabb súlyos katonai terheket rakjon népünk vállaira. Előbb a választójog, azután a véderő!

Ennek az álláspontnak politikai és erkölcsi korrektsége olyan teljes volt, hogy sokáig a bécsi körök egy részének rokonszenvét is bírta, annál inkább, mivel a küzdő ellenzék készséggel ajánlott fel egy provizóriumot az el nem odázható katonai kiadások fedezésére, az ujoncjutalék felemelésére s a monarchia külpolitikai súlyának fokozására. Emellett az ellenzék álláspontja lényegileg ugyanaz volt, mint amelyen néhány évvel előbb a király tagadta meg a győztes koalíció katonai követeléseinek teljesítését: a népparlamentet hívta fel bírál a korona és az ellenzék közötti katonai vitában.

Ezzel szemben a munkapárt a többségi álláspontra helyezkedett: a kisebbség obstrukciója nem akadályozhatja meg a „nemzet” akaratának teljesedését; a „nemzet” pedig lelkesül az új katonai terhekért! De ez az érv sokáig úgy az országban, mint Bécsben hatástalan maradt, hisz ez az ú. n. „nemzet” a

népességnek csak 6%-ja s ezt a 6% választót kénye-kedve szerint veheti meg és presszionálhatja, vagy bracciummal verheti szét a mindenkori kormány s nem túlzás egy ismert politikus amaz állítása, hogy a mai rendszer mellett egy zionista többséget is akadálytalanul össze lehetne vásárolni, legfeljebb ez esetben a választások néhány millióval többre kerülnének. Valóban bátran hangsúlyozhatjuk, hogy a választási visszaélések ama súlyos vádjai, melyeket főleg nemzetiségi részről emeltek a magyar választási rendszer ellen a külföld előtt, mindenben megfelelnek a valóságnak. Ezek a vádaskodók csak abban tévednek, hogy ezt az eljárást a nemzetiségi vidékek specialitásának tartják, holott az a színmagyar lakossággal szemben is csaknem minden enyhítés nélkül alkalmaztatik. Végtelen jellemző ezekre az állapotokra, hogy abban a heves parlamenti vitában, melyet az ellenzék a kormány választási visszaéléseiről rendezett, a kormánypárt hivatalos szónoka még csak nem is igyekezett ezeket a visszaéléseket tagadni vagy enyhíteni, hanem egyetlen érve az volt, hogy az ellenzék ugyanilyen fegyvereket használt. (Persze azt elfeledte, hogy az ellenzéknek nem voltak mindenre kész bankárjai, sem fegyveres ereje, sem adminisztratív korteshada.)

Ilyen viszonyok között természetesen a munkapárti többség higgadtabb és műveltebb vezetősége sokáig nem mert erőszakosan fellépni a kisebbség obstrukciójával szemben, mely immár nem közjogi gravamenekért folyt, mint a multban, hanem az általános választójogért, a demokrata parlamentért, a király egykori programjáért. Az erkölcsi bizonytalanság érzése oly nagy volt, hogy a kormány a Justh-párt izolálására törekedett. E célból a függetlenségi ellenzék Kossuth-frakcióját igyekeztek megnyerni, melynek nagybirtokos struktúrája hevesen reagált a párt régi követelésével, a Kossuth Lajos programjával: az általános választójoggal szemben. Így született meg az a híres „rezolúciós javaslat“, melynek célja az volt, hogy a királytól a katonai javaslatok elfogadása fejében valami közjogi vívmányt erőszakoljanak ki, melyet könnyű lett volna „nemzeti diadallá“ felfújni, hogy az ősi kuructűz fellobogása közben az általános választójog ábrándját a nagybirtokos összeesküvők elégessék. Alkalmas és elérhető eszköznek látszott erre annak kimondása, hogy a király a tartalékot és a póttartalékot rendkívüli béke-szolgálatra nem hívhatja be akkor, ha az évi ujoncjutalékot az országgyűlés megtagadta, avagy ha a házat úgy napolták el, hogy az ujoncjutalékot nem volt módjában tárgyalni.

8 István a Kossuth-párttal szövetkezve, egyénisége minden szenvedélyességével Bécs mellének szegezte a rezolúciós formulát — de rajta vesztett. A miniszterelnök megbukott s a király Lukács László, az új miniszterelnök útján megüzentette a rebellis uraknak, hogy ha a rezolúciót félre nem teszik: az általános választójog haladéktalan megvalósításával fog válaszolni, mely a Justh-párt és az ország többségének a programja.

És most lefolyt a magyar történelem egyik legszemérmetlenebb epizódja: Gróf Tisza és munkapárti barátjai egyszerre szegre akasztották a rezolúciót és a Kossuth-pártot cserben hagyva, a véderőreform *pur et simple* megszavazását követelték, mint a nemzet becsületbeli kötelességét önmaga iránt. A hangulat a munkapárt kalandorai, üzleti politikusai és bankárai körében annál elkeseredettebbé lett, minél valószínűtlenebbé vált a véderőreform parlamenti keresztülvitelének lehetősége. Végül a titkos, de köztudomású bécsi ultimátum is megérkezett. Ha a véderőjavaslatok június hó 15-ig tető alá nem jutnak, a korona más pártok igénybevételével fogja a helyzetet megoldani. — Értsd: jön a Justh-párt mindazokkal az elemekkel, kik vállalják a katonai provizóriumot és az általános választójogot.

Az uralom elvesztésének és a demokrata népparlamentnek közeledő réme azután végleg elvette a nemzeti munkapártnak az eszét. Annál teljesebben, mivel már az első parlamenti erőszak hatása alatt létrejött az összes ellenzéki pártok koalíciója a katonai provizórium és egy olyan választójogi terv alapján, mely ugyan nem elégíti ki teljesen az általános választójog híveit, de amely óriási lépés volna az oligarchia mai egyeduralmának megdöntése felé. Az uralom elvesztésétől és a demokráciától való ez a halálfélelem volt az, mely a Tisza István felfegyverzett gárdájának parlamenti palotaforradalmára vezetett s mely az ország alkotmányát széjjelzúzva, az ellenzék megtevesztésével néhány perc alatt megszavaztatta a véderő javaslatot. Midőn pedig az ellenzék első meglepetéséből felocsudva, az államcsinyt orvosolni akarta, az üzleti politikusok nem haboztak a fegyveres erő igénybevételével az ellenzéknek a parlamentből eltávolítani, Budapestet ostromállapot alá venni, a sajtó- és gyülekezési szabadságot elkobozni. Sőt itt sem álltak meg. Június 19-én a miniszterelnök egy törvényjavaslatot terjesztett a csonka-parlament elé, mely törvényes felhatalmazást ad a ház elnökségének a rendőri vagy katonai karhatalom igénybevételére az elnöki rendelkezésnek ellenszegülő képviselővel szem-

ben. Ha pedig az ilyen kizárt képviselő a képviselőház ülés-
termében megjelenék és az elnök felszólítására azonnal nem
távoznék el: a képviselőház illetékes bizottsága huszonnégy óra
alatt az illető képviselőt mandátumától megfosztani tartozik, aki
ugyanabban az időszakban többé képviselővé nem választható.
A parlamentáris alapgondolatának ez a brutális megsértése,
a nép képviselőküldési jogának ez az erőszakos elkobzása egy
pénzen vásárolt többség által, még a munkapártnak meggon-
doltabb és tisztességesebb elemeit is oly kínosan érintette, hogy
a „törvényjavaslat“ tárgyalását a kormány kénytelen volt öszre
halasztani. Ennek az eszeveszett tervnek főcélja az, hogy az
ellenzék terrorizálásával szeretnék a parlamenti tárgyalások zavar-
talan menetét biztosítani, mert miként a munkapárt ideológusai
mondják, a mai helyzet, melyben a parlament a karhatalom
fegyveres védelme alatt hoz törvényt, úgy az ország, mint a
külföld szempontjából tovább nem tartható fönn.

* * *

A magyar történelemnek most körvonalozott korszakát a kül-
földi olvasó aligha fogja megérteni, Magyarország társadalmi és gazda-
sági tagozatának ismerete nélkül. Ez okból a következőkben, bár röviden,
kiakarjuk emelni a magyar közállapotok néhány legfontosabb tényét.*

1. A magyar földbirtokosok 0'09⁰/₀-ja a megművelt terület
31'19⁰/₀-ját tartja kezében, más szavakkal 1945 nagybirtokos (olyanok,
akiknek 575 ha.-nál nagyobb földbirtokuk van) a megművelt terület
7,451.640 ha.-ja felett rendelkezik, vagyis személyenként 3831'2 ha.
felett, míg 1,358.875 kisbirtokosnak fejenként csak 1'1 ha. tulajdona
van. Ez a hallatlan birtokeloszlás még azáltal válik súlyosabbá, hogy
a latifundiumoknak mintegy a fele hitbizomány, avagy a holt kéz
tulajdona. Hogy ezt a rendszert némileg jellemezzük, álljanak itt a
következő hozzávetőleges számok:

Az igazságügyminiszteriumban vezetett hivatalos jegyzék szerint
pd. a herceg és gróf Eszterházy-családnak 516 ezer hold hitbizományi
birtoka van, a gróf Schönborn-család pedig 241 ezer, a gróf Pálffy-
család 104 ezer, a gróf Zichy-család 66 ezer, a gróf Pallavicini-család
66 ezer, a herceg Koburg-család 60 ezer, a gróf Barkóczy-család 52
ezer, a gróf Almássy-család 40 ezer, a gróf Festetich-család 36 ezer
katasztrális hold hitbizományi birtokkal bir, hogy a „sze-
gényebb“ grófokat ne is említsük.

* Aki mélyebben akar behatólni ezekbe a viszonyokba, annak figyelmébe
ajánljuk a *Huszdik Század* munkatársaitól kiadott könyvet: *La Hongrie*
contemporaine et le suffrage universel. Paris, 1909. Giard & Brière.

De a katolikus főpapságnak sincs rosszabb dolga: Az esztergomi érsekségnek 96 ezer katasztrális hold birtoka van, a kalocsainak 87 ezer, az egrinek 42 ezer, a nagyvárad latin szertartású püspökségnek 187 ezer, a nagyvárad görög szertartású püspökségnek 139 ezer, a veszprémi püspökségnek 65 ezer, az esztergomi főkáptalannak 70 ezer, az egr káptalannak 105 ezer, a nagyvárad első számú káptalannak 77 ezer, a veszprémi káptalannak 54 ezer, a pannonhalmi Benedekrendnek 64 ezer, a zirczi ciszterciáknak 53 ezer katasztrális hold. Ezekon kívül a különböző barát, szerzetes és apácarendek kezében is roppant vagyon van felhalmozva.

Ennek a középkori birtokeloszlásnak eredménye az a körülbelül hat millió teljesen vagyontalan mezőgazdasági proletár, mely a legnagyobb nyomorban máról-holnapra tengeti életét, valamint az ipar gyöngye fejlettsége, melyet legjobban mutat az a tény, hogy Magyarországon ezer lakos közül mezőgazdasággal még mindig 684 foglalkozik.

2. A jobbágység felszabadtása és a nagybirtok rendszere belső lényegében inkompatibilis. A nagybirtokos, aki aratását kézmű segítségével akarja behordatni, a költözési szabadság elvével jut összeütkezésbe. Ez az alapforrása a proletariátus, különösen pedig a mezőgazdasági proletariátus elleni kegyetlen törvényhozásnak és közigazgatásnak. „A nemzeti aratás biztosításának“ jelszava alatt csaknem minden évben a kormány az éhező tót és rutén aratók tartalékseregét gyűjti össze az állami birtokokon és tartja azokat készenlétben oly célból, hogy a színmagyar népesség napszámemelő tendenciáját paralizálja.

3. Dacára annak, hogy a törvényhozók saját állításuk szerint mindig a mezőgazdaság érdekeit iparkodnak előmozdítani: az ország gabona-termései tizenöt év óta semmivel sem növekedtek, sőt csökkentek s általában az egész mezőgazdaság stagnál, noha a fogyasztás a nép szaporodása következtében állandóan emelkedik. A magyar mezőgazdaság ezen stagnációja következtében az osztrák-magyar monarchia gabonaexportáló területből gabonaimportáló területté vált s a gabonavámok kenyérdrágító hatást nyertek, amely körülményből a nagybirtok hasznot húz, míg a kisbirtok a föld megdrágulása és az ezt nyomon követő eladósodás folytán nagy veszteségeket szenved.

4. A feudális birtokrend és az ipar hiánya következtében 1902 és 1906 között nem kevesebb mint 657.646 ember vándorolt ki és ez a szám emelkedő tendenciát mutat, dacára a kivándorlás elleni brutális rendszabályoknak. El lehet mondani, hogy 1890 óta legalább 1 millió 500 ezer kivándorlót veszített ez a szerencsétlen ország. A magyar gazdasági életnek ezt a beteg állapotát az a tény is jel-

lemzi, hogy míg az elmúlt évszázad utolsó három évtizedében a hitbizományok 463.000 kat. holdról 2.400.000 holdra szaporodtak és a holt kéz birtokai 1.288.000 holdról 2.500.000 holdra emelkedtek, ugyanezen időközben 118.000 önálló kiscgazda birtoka került dobra.

5. Ugyanakkor évről-évre növekszik azoknak a serege, kikét a hivatalnokállam tart el. Az állami alkalmazottak száma 1904-ben 226 ezer volt. Hét évvel később már meghaladta ez a szám a 300 ezret. De míg a magasabb rangú tisztviselők fizetése elég kielégítő, addig az olcsóbbrendű alkalmazottak: tanítók, szolgák, altisztek és főképen az állami munkások valóságos éhségbéren tengődnek.

6. Évente mintegy 1.200.000 iskolaköteles gyermek nem jár iskolába. Az általános tankötelezettség kimondása után negyvenhárom esztendővel az ország összes polgári népességéből (az 1900 népszámláláskor 16 millió) írni és olvasni csak 8,5 millió tudott.

7. A XIX. század közepén sikerült a kath. klérusnak különböző ürügyek alatt a földbirtokhoz fűződő kötelezettségeitől megszabadulni, míg rengeteg vagyona, mely legalább $1\frac{1}{2}$ milliárd koronára rúg nemcsak érintetlen maradt, hanem a papság képes volt birtokait az előbb említett ijesztő mértékben szaporítani. Ez a tény nem gátolja meg „liberális” kormányainkat abban, hogy évről-évre a kultuszbudget egy tekintélyes részét felekezeti célokra ne fordítsák.

8. Az ország adórendszere egy megfordított progresszivitás irányban van keresztülvéve és azon a nyilvánvalóan hamis számításon alapszik, hogy ebben az ipar- és kereskedelemszegény országban a szabad foglalkozásúak, iparosok és kereskedők, hivatalnokok és járadékosok jövedelme 1100 millió koronára rúg, míg a földbirtokosok jövedelme ebben a *par excellence* agrár országban csak 275 millióra. Az adórendszernek ezt az igazságtalanságát még fokozza az a körülmény, hogy a kisbirtokos aránytalanul súlyosabban van megadóztatva, mint a nagybirtokos. Így pl. az Alföldön gyakori eset az, hogy a kiscgazda 10—30 koronára rugó adót fizet egy-egy hold földje után, ellenben a gróf ugyanabban a faluban, sokszor jobb föld után, alig fizet holdanként 0,5—1,5 korona adót. Ennek az az oka, hogy mikor 1875 után a katasztert elkészítették, a földeket a vármegyei családokhoz tartozó mérnökök, biztosok becsülték meg, akik akár kedvezésből, akár azért, mert gyakran megvesztegették őket, a szegény ember rosszabb földjét mint kitűnő minőségűt, ellenben a gazdag ember első minőségű földjeit mint csekélyebb értékűt vették fel a kataszterbe. Ugyanily részrehajló és igazságtalan a fogyasztási cikkek megadóztatása. Az állam összes bevételének csak mintegy hatodrészt fedezi egyenes adókból, míg az adóteher túlnyomó részben fogyasztási

12 adók alapján a szegény népet nyomja. Ellenben a sok százezer korona jövedelemmel bíró főurak együttvéve alig járulnak 6—10 millió korona adóval az állam bevételehez.

9. A vármegyéknek úgynevezett önkormányzata valójában egy megcsontosodott nemesi uralom jellegével bír, mely bőséges színe-kurákat juttat a földbirtokosság ama részének, mely ősi vagyonát-eltékozolta. Ezzel a önkormányzattal szemben a nép tehetetlen. A nem-zetiség által lakott vidékeken, ahol a magyar nemesi osztály uralmát a fejlődő nemzetiségi középosztály által veszélyeztetve érzi, a „haza megmentésének“ ürügye alatt a népet elemi jogaitól fosztják meg. A magyarnyelvű népiskola, közigazgatás és bíraskodás, melyet a nemzetiségi nép nem ért meg, azt eredményezi, hogy a nemzetiségi nép még jogfosztottabb, mint a magyar. Innen van az, hogy a nemzetiségek, melyek a népességnek csaknem a felét teszik ki, a magasabb hivatalokban alig vannak képviselve és a képviselőházban mindössze nyolc képviselőt voltak képesek bejuttatni a szorosán vett magyarországi 413 képviselő közül.

10. Miután nincs választójoga és nincs politikai befolyása a munkásság és a polgárság széles rétegeinek, nincsenek biztosítva a gyülekezési, egyesülési és személyes szabadság legegységesebb feltételei sem; a közigazgatás és a rendőri hatóságok önkénye úgyszólván minden korlát nélkül uralkodik a népen. Gróf Andrássy Gyula pl. belügy-minisztersége alatt 300 munkásegyletet, helyi csoportot oszlatott fel, míg ugyanakkor a kereskedelmi miniszter Kossuth Ferenc 200 munkaadó egyesület alapszabályait hagyta jóvá. Ennek a helyzetnek további következménye, hogy az amúgy is elmaradt szociális törvényhozásaink intézkedései jóformán mind végrehajthatlanul papirosan maradnak. Ellenben helyesen állapítja meg a szociáldemokrata párt egyik vezérémbere, hogy „a Commune leveretése után következő szociális reakció, a Bismarck-féle kivételes törvények nem tartalmazznak olyan intézkedéseket a munkások ellen, aminők például az 1898. II. törvénycikkben (aratómunkások), vagy az 1907. XLV. törvénycikkben (gazdasági cselédek) foglaltatnak. Ezeknek a törvényeknek mását csakis a korai angol kapitalizmus koalícióellenes törvényeiben találhatni fel, melyeket Angliában is olyan képviselőház alkotott, amelyben az egész hatalom a nagybirtokosság és az ipari feudalizmus képviselőinek kezében volt.

11. Természetes, hogy ilyen viszonyok mellett a nép egészség-ügye nagyon elhanyagolt. Míg minden 1851 lélekre jut egy róm. kath. pap, addig csak minden 3496 lélekre jut egy orvos. A kör-orvosok pedig sok helyen oly nyomorúságosan vannak fizetve, hogy alig jelentkezik ezekre az állásokra valamire való ember. Ilyen körül-

mények között nem csoda, ha az összes gyermekek $\frac{1}{4}$ része elpusztul élete első évében és az újszülötteknek fele sem éri meg öt éves korát. A beteg emberek fele úgy hal meg, hogy orvos nem járt hozzájuk és szegényebb vidékeken 1000 közül csak mintegy 80—100 részesül orvosi kezelésben.

12. Az országnak mai közállapotait híven jellemzi a parlament összetétele. Nem is beszélve a teljesen feudális izű főrendiházról, magában a képviselőházban 137 képviselő már magánál címzésénél fogva felismerhetően a nagybirtokos osztályhoz tartozik és túlnyomó többsége a történelmi osztályokkal rokonságban, avagy azoktól anyagi függésben áll, míg a munkásosztály egyetlenegy képviselőt sem küld ebbe az arisztokratikus testületbe.

* * *

A társadalmi és a politikai erőknak ez a megoszlása/teljesen érthetővé teszi a mai felfordulás geneziséét, ha még egy nagy tényre figyelembe veszünk. Ez a 67-es kiegyezés lényege. Midőn a király Königrätz után alkotmányos útra tért, ez Magyarországon a magyar nemesi földbirtokos osztály szinte kizárólagos uralmát jelentette, hiszen ebben az időben a magyar társadalom minden más alkateleme gyöngé és szervezetlen volt. Az ipar, a kereskedelem, a szélesebb körű polgárosztály s a proletariátus csak azóta jött létre. Hisz 1867-ben a népességnek csak $4\cdot19\%$ -ja foglalkozott iparral, $0\cdot86\%$ -ja kereskedelemmel és csak $0\cdot73\%$ -a tartozott a szabad foglalkozásokhoz. A magyar országgyűlés a parlamentarizmus cégére alatt voltaképp továbbra is rendi képviselet, az *una eademque nobilitas* képviselete maradt, természetesen felszaporodva a többi osztályok arrivistáival és renegátjaival. A parasztság széles tömegei, a nemzetiségek s a fejletlen munkásosztály mit sem számított ebben az alkotmányban. A kormányzó párt a katonai követelések pontos szállítása fejében teljesen szabad kezét kapott az ország belügyeiben. Az egész rendszer alapja az volt, hogy a magyar parasztság függetlenségi többségét paralizálták az elmaradt nemzetiségeknek leitatott, vagy karhatalommal a választási urnához cipelt szavazataival. Ha ez sem használt, skrupulus nélkül alkalmazták a sortüzet és a szuronyattakot. A nemesi oligarchia semmivel sem enyhített abszolutizmusa volt ez a rendszer mindazokkal a társadalmi rétegekkel szemben, melyek nem olvadtak be, mint a zsidóság és a gyöngé városi polgárság, az ő osztályérdekeinek fentartás nélküli szolgálatába. A kisparasztság, a proletariátus és a nemzetiségek mit sem számítottak ebben az „alkotmányban“. Viszont ezzel a

14 kormányzó párttal szemben komoly ellenzék kialakulása sem mehetett végbe, hisz az ellenzéki pártok is ugyanának a földbirtokos nemességnek voltak a képviselői. Valóságos gazdasági avagy társadalmi ellentétek nem választották el a küzdőket. A magyar pártok és frakciók túlnyomó többsége mindig egységes volt az osztályuralom fentartásában és a proletariátus meg a nemzetiségek kizárásában. A parlamenti küzdelem kizárólag közjogi kérdések körül forgott. A kormányzó liberális párt az 1867-iki kiegyezést védelmezte, míg az ellenzék főpártja, a 48-as és függetlenségi párt, a gazdasági és katonai függetlenséget követelte Ausztriától. Ez a helyzet magyarázza meg a közjogi harcok példátlan hevességét Magyarországon. Társadalmi és gazdasági ellentétek nem ütközhettek meg a fórumon, ellenben a történelmi osztályok állandóan szították Ausztria elleni többszáz éves harcaiknak emlékét, jórészt érzelmi okokból, de azért is, mert a kuruc hagyományoknak ez az ápolása alkalmas eszköznek bizonyult az egyre növekedő szociális elégtelenségnek a közjogi csatornába való levezetésére. Ez volt az oka annak is, hogy a függetlenségi párt ereje és népszerűsége abban a mértékben növekedett, amelyben a kapitalizmus útján előrehaladó ország népének gazdasági és szociális nyugtalan-sága kiélesedett. Mert a függetlenségi párt állandóan az évszázados kuruc harcok mindkét irányát képviselte: a Bécs-ellenes közjogi irányt s a proletarizálódott, deposszedált népelemek gazdasági sérelmeinek inkább demagógikus felkarolását. Eme két malomkö között őrlődött fel a régi liberális párt, melyet Bécshez való viszonya a közjogi konzervativizmusra utalt, viszont nagybirtokos szerkezete lehetetlenné tette, hogy bárminő komoly szociális reformokkal léphessen elő. Már az 1905. alkotmánykrisz is voltaképen egy egészen más társadalmi szerkezet születésének láza lappangott, mely a régi közjog-katonai világ uralmát van hivatva felváltani. Az ipari népesség, mely mint láttuk, a kiegyezéskor még az össznépességnek csak 4.19%-ját tette ki, 1900-ban már 13.5%-ra rúgott, 1880-ban csak 1197 oly vállalat volt, mely 20 munkásnál többet foglalkoztatott, 1900-ban már 2474. A törvényhatóságú városok lakossága 1869-től 1910-ig 987.000-ről 2.195.717-re emelkedett. Ha még hozzávesszük, hogy a lateiner-proletariátus száma is rendkívül meggyarapodott; hogy a békés és konzervatív magyar néptanítók mozgalma szinte forradalmi irányba terelődött, hogy a meg-megújuló mezőgazdasági munkászendülések s az arató-

sztrájkok állandó réme zaklatták a nagybirtokosságot; hogy a magántisztviselők erőteljes szervezetekbe tömörültek; hogy az állami hivatalnokok mozgalma is egyre elkeseredettebb szint öltött; hogy az irodalom és a művészet hangulat és tartalom dolgában a legnagyobb metropoliszok szimptomáit hordja magán, s végül — a mi legfontosabb — hogy a szociáldemokrata párt az ország legjobban szervezett, legfegyelmeltebb és egyik legbefolyásosabb politikai erejévé lett: akkor lehetetlen észre nem venni, hogy a Bécs-ellenes közjogi krízisek leple alatt voltaképp egy súlyos szociális válság lappang s a függetlenségi párt mindinkább faltörő kosává vált az alkotmányból kizárt elemeknek. És tényleg a Bécs-ellenes alkotmányharc az 1905. válság alkalmával rögtön elveszítette minden erejét és komolyságát, amikor a korona az általános választójog ígéretével a főúri rebellek alól a szociális gyékényt kirántotta.

Annál súlyosabb a helyzet most, mikor az 1905. alkotmányválság újra felújult azzal az óriási különbséggel, hogy ma az alkotmányküzdelem és a népjogokért folyó harc egymás mellett, vállvetve halad. S míg 1905-ben a történelmi osztályok voltak a támadók a korona felségjogaival szemben: addig ma a parlamenti ellenzék a militarizmus túltengésével szemben védelmezi a magyar nép jogait és az általános választójog parlamentjét hívja fel bírálul a közte és a korona között felmerült nézeteltérésben. Ezzel szemben az alkotmányelleni durva államcsíny a bécsi hatalom szuronyai védelme alatt, az uzsorás bankárok korrupst pénzén összevásárolt többség, az általános választójog esküdt ellensége követte el a népjogok végleges letiprására. Ellenben a küzdő ellenzék az alkotmány helyreállításáért, a népjogok alapján és a népjogok nevében küzd. Ez teszi legyőzhetetlenné. A régi kuruc alkotmányharcok minden átöröklött ősi izgalma egyesül most a munkásság utcai barrikádharcaival és az általános sztrájk félelmetes fegyverével az alkotmány visszaállítása és az általános választójog kivívása érdekében. És ez a harc nem szorítkozik a főváros proletariátusára. Egymás után mozdulnak meg a nagyobb vidéki városok s Debreczen, Nagyvárad, Pécs, Szeged, Kassa s a többi ipari központ népe eddig szokatlan energiával követeli az általános választójogot. A történelmi osztályoknak tisztábban és messzebb látó elemei átértékelték a helyzet komolyságát és a proletariátussal szövetkeznek a bécsi kamarilla és összevásárolt eszköze, a munkapárt ellen.

Egy nagy történelmi emlék újul fel most. Ismeretes, hogy

16 a parasztság érdekeit először a fölvilágosodott abszolutizmus karolta fel Magyarországon és Mária Terézia és II. József vezették be a jobbágyvédő és jobbágyfelszabadító politikát. De a bécsi reakció uralomra jutván, csakhamar elejtette a népjogok politikáját s a magyar nemesi reakcióval szövetkezett. Ellenben a magyar nemességnek egy felvilágosodott kisebbsége újra felvette a dinasztiaától elejtett fonalat s maga állott a jobbágyfelszabadítás és a demokratikus reformok élére.

Az általános választójoggal is így van. Előbb a dinasztia kísérletezett vele, mint alkalmas eszközzel az oligarchia megfékezésére. De a szoldateszka vak mohósága cserben hagyta, mihelyt úgy látszott, hogy a junker osztályuralom gyorsabban képes számára a katonai túlköveteléseket szállítani. Ezért következett Gróf Tisza Istvánnal és megvásárolt pártjával.

Ellenben a magyar ellenzék okult a multak tapasztalatain és az alkotmány védelmének ügyét egybekapcsolta az általános választójog követelésével. Ezzel az 1848. forradalmi nemesség útjára lépett s ha kitartó, következetes és becsületes lesz, okvetlenül győzni fog. Annál is inkább, mivel a népparlament megalkotása végeredményben a dinasztianak is érdeke, mert egyedül ez lesz képes a magyar nép teherbírását emelni. A népies erőkkal való mai rablógazdálkodást nemcsak a nép adóereje sínyle meg, hanem a monarchia hatalmi presztizse is. E mellett az abszolutizmus ma sokkal képtelenebb, mint bármely előbbi korban, bajonetteire leülni. És nem képzelhető annál esztelenebb, sőt dinasztiaellenesebb politika, mint az, mely egy megvett s mindenre képes parlamenti többségre támaszkodik s az ő erőszakától várja a katonai terheknek a népre való háritását akkor, amidőn a népparlamentben meg van a készség és az erő arra, hogy az államélet szükségleteiről alkotmányos módon gondoskodják a nép teherbírási képességének komoly, szociális törvényhozás útján való fokozása által.

Az alkotmányos rend helyreállítása az általános, egyenlő, titkos választójog alapján egyaránt érdeke úgy a dinasztianak, mint Magyarországnak. De érdeke Ausztriának is, hisz a magyar junkerek népellenes palotaforradalma az osztrák alkotmányos élet folytonosságát is megakasztja s az osztrák parlamentre mintegy ráoktrojálja a magyar oligarchia államcsínyjének eredményeit. S ugyanekkor a világ minden progresszív pártjának és politikusanak rokonszenvét is megérdemli a magyar nép harca alkotmányáért az általános választójog szellemében. Mert a demo-

kratikus népparlament Magyarországra a nagy és mélyreható feladatok egész sora hárul. Ő neki kell majd földet adni a kivándorló proletariátusnak; neki kell majd az igazság és az egyenlőség érzületében megoldani az elmérgesedett nemzetiségi kérdést; neki kell majd testvérkezett nyújtani a horvát népnek egy még súlyosabb és becstelenebb abszolutizmus lerázására; neki kell majd megölnie az analfabetizmus és a tuberkulózis népgyilkos sárkányát; neki kell majd falszabadítani a lelkeket a szekularizáció és állami népoktatás által; neki kell majd tovább vinnie a Nyugat kultúráját a Balkán gazdasági elmaradottsága és véres faji harcai közepett.

A népjogok, a kultúra és a szabadságnak ugyan melyik barátja tagadhatná meg az igazi demokrácia útjára tért Magyarországtól rokonszenvét és bajtársi szolidaritását?

Erről van szó. És ehhez az első lépés alkotmányunk helyreállítását az általános, egyenlő, titkos választójog alapján.

Gróf Tisza István államcsinyje a régi rejtett abszolutizmus sebének kifakadását jelenti. A cezarizmus által támogatott korrump nemesi és uzsorás osztályuralom végre nem szerepelhet többé az egész világ előtt a polgári liberalizmus pózában, hanem a nyílt abszolutizmus undorító köntösében. A katonai és csendőrszuronyok, melyek egy félszázad óta állandóan a vagyontalan néposztályok mellének voltak szegezve, ma az uralkodó társadalomnak egy része, az ellenzéki képviselők ellen is irányulnak.

Ezekre vár most a hivatás, hogy a népies erőkkel szövetkezve úgy a rejtett, mint a nyílt abszolutizmusnak véget vessenek s a parlamenti maffia uralmát a becsületes demokráciával cseréljék fel.